

I. N. S. T. A.
DISSERTATIO THEOLOGICA,
DE

MISERICOR- DIA DEI,

EX PSALM. XXCVI. 13.

Quam

SUB PRÆSIDIO

Universitatis h. t. Rectoris Magnifici,
VIRI

Summè Reverendi, Amplissimi, Excellentissimiq;

DN. JOHANNIS
DEÜTSCHMANNI,

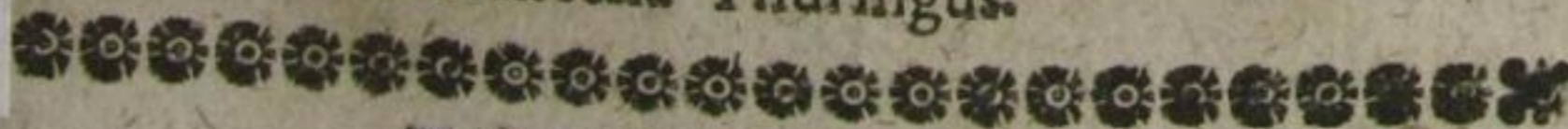
SS. Theol. Doct. ejusdemq; Prof. Publ. longè Cele-
berrimi, Facult. Theol. SENIORIS, Gravisimi ut & Alumn.
Elect. EPHORI Primarii &c.

*DN. Patroni, Præceptoris ac Promotoris sui filiali obse-
quio jugi devotione colendi,*

publicæ Eruditorum *ἐπιπέρας*
IN AUDITORIO MAJORI,

D. 26. Octobr. A. O. R. clō Ioc XXCIIX.
siftet

M. JOHANN: NICOLAUS Wagner/
Cravincella-Thuringus.

WITTENBERGÆ,
Liberis JOHANNIS WILCKH.

oll. diss. A
61, 18

Slg. A. 161 (18)

VIRIS
MAGNIFICO, MAXIME REVERENDIS, NO-
BILISSIMIS, AMPLISSIMIS, EXCELLENTISSIMIS &c.

DOMINIS
PRÆSIDI
ET
ADSESSORIBUS

ILLUSTRISSIMI, quod GOTHÆ est,
CONSISTORII

EMINENTISSIMIS, GRAVISSIMIS &c.

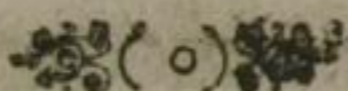
DOMINIS PATRONIS, MÆCENATIBUS ac
PROMOTORIBUS SUIUS *Sanctiori obsequiorum
cultu et atem venerandis,*

Disputationem hanc Theologicam,
in debitum gratitudinis ac observantiæ
symbolum, suiq; & suorum studiorum
commendationem,
Eâ, quâ par est, reverentia

offert & consecrat

RESPONDENS.

IN NOMINE JESU!

DISPUTATIO THEOLOGICÆ BIBLICÆ,
DE MISERICORDIA DEI,

EX PSALM. XXCVI. 15.

Textus Hebræus:

יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֱלֹהֵי רַחֲמוֹת וְחַנּוּן אֶרְךָ אַפַּיִם וְדַבַּר חַסֵּד וְאֱמֶת

Textus Vulgatus: *Et Tu, Domine Deus Miserator, & Misericors, patiens, & multa misericordie, & verax.*

B. Lutheri Versio: Du aber / **HERR GOTT** / bist barmherzig / und gnädig / gedultig / und von grosser Güte / und Treue.

1.

Gratiam Dei, quæ magis generalis est, sequitur jure *Misericordia*, quæ magis specialis est, & nos homines, miseros peccatores, potissimum respicit; ea de causa vero nobis acceptior esse debet, & eo frequentius, eo diligentius, eo vehementioribus affectibus, atq; studiis nobis consideranda venit.

2. Hæc autem *Misericordia Dei* nobis à Regio Psalte *David* de verbis emphaticis exponitur, prout ex *Oraculo* præsentis videre licet. Quamvis autem innumera fere de *Misericordia Dei* loca passim in sacris literis inveniantur, hoc tamen *Oraculum* potissimum eligere, nostrisq; meditationibus præscribere voluimus, quia verbis maxime ponderosis omnia *Capita præcipua* clare satis, perfecte pariter, & simul ordinate, nobis exhibet, ut jure *Misericordie Divinae Speculum*, vel *Compendium*, vel ejus *Cognoscendi principium*, appellari possit.

3. Nos igitur in præsentis *naturalem, & artificialem Verborum positum, & Davidicum*, vel hoc evidentissimum potius *Spiritus Sancti speculum* devote contemplabimur, & ex eodem capita nobis consveta speculabimur, nim. I. *Misericordie Divinae Extentiam*. II. *Misericordie Divinae Essentiam*, vel *Rationem Propri-*

A

am,

DE MISERICORDIA DEI,

*am. III. Divine Misericordiae Eminentiam. Deus adsit Amore, Præ-
sitq; labori, propter Christum, omnis Misericordiae Fundamentum!*

4. *Existencia Misericordiae Divinae fundatur partim in ex-
ternis, ad nostrum Oraculum non pertinentibus, partim in in-
ternis, & nostrum Oraculum constituentibus, documentis, adeoq;
nusquam Misericordiam Dei non fundatam grata fide depre-
hendimus. Urgemus (1) quod tota Scriptura nihil aliud sit,
quam continuum, & perpetuum de Misericordia Dei testimonium.
Quotquot in eadem cernimus voces, vel apices, tot misericor-
diae divinae deprehendimus testes, tot audimus Misericordiae di-
vinæ Praecones, tot fidelissimos habemus Divinae Misericordiae
Custodes. (2) quod omnes ferè libri Biblici vel clarissimis verbis,
vel aliis indiciis, vere demonstrent Existentiam misericordiae di-
vinæ, sicut patet (a) ex Genesi c. III. ubi post lapsum Deus pri-
mum, & exoptatissimum lapsis hominibus speciem edidit mi-
sericordiae c. XII. in multiplici pro Sodomitis intercessione di-
vinam Misericordiam Abraham implorat c. XIX. 19. Lotho gloria-
tur in misericordia divina, quod eam Deus magnificavit, dum
ipsum ex panotlobrua Sodomitarum liberavit c. XXXII. Jacobus
in sua pu cherrima vel Confessione, vel precatone, dicit inter a-
lia: Minor sum cunctis miseracionibus tuis, Domine. &c: (b) in
Exodo mera circa Israelitarum in Ægypto conservationem, & ex
Ægypto deductionem, occurrant Misericordiae divinae docu-
menta, vel argumenta, sicut Moses in Epinicio suo testatur c.
XV. 13. Dux fuisti in Misericordia tua populo, quem redemisti. Conf.
c. XX. 6. ubi Deus in media lege suæ misericordiae symbola mon-
strat: in primis autem c. XXXIV. 6. seqq. illustrem commen-
tationem de Misericordia Patris. Ipse Jehova, Deus Filius, nobis
proponit: Dominator, Domine Deus, misericors, & clemens, pa-
tiens, & multæ miseracionis ac verus, qui custodis misericordiam in
millia &c: (c) Leviticus maximam partem in Sacrificiis prescri-
benâis, & describendis, consumitur: quot autem notantur Sacri-
ficia, tot manifestantur Misericordiae divinae specula, cum Sacri-
ficia nihil aliud sint, quam evidentissima Divinae Misericordiae Si-
gna. (d) In Numeris omnis Misericordiae divinae, vel beneficiorum
ejus fons, & scaturigo, nim. Benedictio solennis traditur, & quidem*

noa

EX PSALM. XXCVI. 15.

non sine clarissima misericordiae divinae mentione: Misereatur Dominus tui: cum etiam Deus totum populum rebellem penitus delere vellet, Moses nullum aliud nisi Misericordiae divinae consilium, & asylum adhibere potuit c. XIV. 17. 18. 19. Magnificetur fortitudo Domini, sicut jurasti dicens: Dominus longanimis, & multa Misericordiae, auferens iniquitatem, & scelera &c: Dimitte, obsecro, peccatū populi tui hujus secundū magnitudinem misericordiae tuae &c: (e) Ex Deut. V. 10. VII. 9. 12. (f) Liber Josuae nihil aliud exhibet, nisi Misericordiae facta, vel Exempla, dum rebellem & continuis murmurationibus & contradictionibus contumacem populum plurimis victoriis exornavit, & totam Palestinam, ejectis veteribus incolis, eidem in hereditatem perpetuam donavit. (g) Judic. II. 18. in Compendio rerum gestarum, hoc libro descriptarum, inter alia dicitur: Quando excitavit illis (Israelitis) Judices Dominus, fuit Dominus cum iudice, & liberavit eos de manu hostium suorum, omnibus diebus iudicis, quia MISERTUS est Dominus super clamore eorum, à facie opprimentium, & turbantium eos. Nec aliud Historia libri totius contestatur. (h) Ruth. I. 8. dicit Naemi nuribus suis: Faciat vobiscum Dominus misericordiam, sicut fecistis cum mortuis, & mecum (i) I. Sam. II. Hanna, prius misera, nunc, post acceptum filium Samuelem, beata, misericordiam divinam inter alia respicit, inquiring: Famelici saturati, Sterilis peperit plurimos, v. 9. Dominus mortificat, & vivificat, deducit ad inferos, & reducit v. 10. suscitavit de pulvere egenum, & elevat de stercore pauperem v. 11. &c: c. XII. 7. Samuel ipse dicit populo, qui Deum, & Samuelem repudiaverat, Regemq; novum sibi postulaverat: Nunc ergo stete, ut iudicio contendam adversus vos coram Domino de OMNIBUS MISERICORDIIS DOMINI, quas fecit Dominus vobiscum, & cum Patribus vestris. (k) II. Sam. II. 6. ubi David optat, ut Dominus Misericordiam & Veritatem civibus in Jabes retribuere velit, quia sepelierunt Saulis & Jonathanis ossa. c. VII. 15. Deus ipse, praeter alia promissa, Davidi per Nathanem dicit: Misericordiam meam non auferam à Davide, sicut abstuli à Saul. &c: (l) I. Reg III. 6. Salomon in suis precibus ad Deum inter alia dicit: Tu fecisti cum servo tuo David, Patre

DE MISERICORDIA DEI,

Deo, Misericordiam magnam, sicut ambulavit in conspectu tuo, in veritate & justitia, & recto corde tecum, & custodivisti ei Misericordiam grandem, &c: & in precibus publicis, Templum extructum inaugurantibus, statim in primis Exordii verbis, de Misericordia Dei gloriatur: Domine, Deus Israel, non est similis tui Deus in caelo desuper, & super terram deorsum, qui custodis pactum, & Misericordiam servis tuis &c: & in hac Misericordia quoque fere desinit v. 50. (m) II. Regum libro non modo varia Misericordia prostant argumenta, quoad pios, Eliam, Elisaum, Jeremiam, Obadiam, Elimelech &c: sed etiam quoad Idololatrias Israelitas, & Judeos quos magna patientia, multaque longanimitate misericordiae suae, toleravit ad abductionem usque totalem in captivitatem, quod indicat Jeremias in Threnis III. 22. Misericordiae Domini debemus, quia non sumus consumpti, quia non defecerunt miserationes ejus. (n) I. Paral. XV. 34. David inter alia, cum Arcam Domini certum in locum collocasset, primum Hierosolymis: Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in aeternum misericordiae ejus. Conf. c. XVII. 13. (o) II. Paral. I. 8. ubi Salomon, in precibus ad Dominum, sibi de Misericordia Dei gratulatur, & in eadem gloriatur. Conf. c. V. 13. VI. 14. 42. VII. 3. 6. &c: (p) Ex Esra. c. III. II. VII. 28. IX. 9. (q) Nehem. I. 6. II. ubi precibus ardentissimis à Misericordia Dei Nebemias impetrat, ut à Rege Hierosolymam, ad reaedificandam, & restituendam Urbem mittatur. Conf. c. IX. 19. 28. 32. (r) Liber Esther est pulcherrimum Misericordiae Divinae Theatrum, per quam Esther paupercula fit Regina, totiusque Monarchiae Medio Persicae Domina, Mardochai pariter ex Patibuli Candidato, fereque jam mortuo, Monarchiae Athasperi Ministrissimus, populus Judaicus ad mortem & paoletbriam jam venditus, & proscripius, Victor suorum hostium. Haec non sunt tam enuata, quam παύλας divinae Misericordiae (s) Job in afflictione, conservatione, liberatione sua Misericordiae divinae vel Exemplum, vel illustre quoddam Exemplar est, hinc ipse gloriatur in Misericordia Dei c. XI. 12. Misericordiam fecisti mecum, & visitatio tua custodivit spiritum meum (t) Psalterium fere nihil aliud est, quam promptuarium Misericordiae divinae, dum Psaltes in omnibus fere Psalmis ad misericordiam divinam se recipiunt.

recipit

EX PSALM. XXCVI. 19

recipit, in ea tutissimum *refugium* invenit, ad eam preces omnes confidenter dirigit, & ab ea certum auxilium salutis accipit. (u) *Salomon* in *Proverbiis* etiam prudenter nos ad *Misericordiam* divinam remittit, c. III. 3. *Misericordia & Veritas* te non deserent; circumda eas gutturi tuo, & describe in tabulis cordis tui: sic igitur *Misericordia* pulcherrimum colli, sed *Veritas* cordis est ornamentum: *Misericordia* Dei dicitur die schönste Hals-Kette, quæ nos ab extra totos ornat, & cælitus armat: *Veritas* das schönste/und kostbarste Brust-und Herzens Bild / quod imaginem *caelestis Regis* in nobis reformat, & restaurat, & nos Deo conformat, vel spiritualiter copulat. His nihil præjudicatum volumus illis, qui de verbis, & mandatis divinis hæc posteriora verba declarant, cum verba Dei sint *misericordie*, vel *gratie* divinæ verba; *Veritas* etiam ipsa *Act. XIV. 3. Job. XVII. 17. Confer. c. XVI. 7.* (x) *Ecclesiastes* totus ad *Misericordiam* respicit: nam ubi multum *vanitatis*, & *pravitatis*, inter homines reperitur, ibi plus *Misericordie*, vel *longanimitatis* requiritur, cum alias non possit extremum exitium non consequi. (y) *Canticum Canticorum* est *Misericordie* divinæ continuum *Epithalamium*, ubi *nigra*, vel ex peccatis venialibus, vel ex plagis spiritualibus, *Sponsa Misericordissimum* suam respicit *Sponsum*, ejusque tum *presentia*, tum *benevolentia*, tum *adistentia*, tum *beneficentia*, semper frui desiderat. (z) *Esaias* multam *Misericordie* divinæ mentionem facit, & ab ea fere suæ *prophetie* facit exordium, dum corruptissimum *populi peccaminosi* statum depingit, & conservationem ejus *misericordie* Dei soli tribuit v. 9. *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuissimus, & quasi Gomorhae similes essemus c. LV. 3. Misericordias David fideles*, introducit & c. LXIII. 7. *Misericordias Domini* semper in memoriam sibi revocat, eas celebrat, & cantat, (aa) *Jeremias* c. IX. 24. illustrem locum de *Misericordia* Dei producit, & passim eandem reducit (bb) *Threni Misericordias* Dei factis ipsis demonstrant, & c. III. 22. 32. eas, ceu multas, & magnas, commendant. (cc) *Ezechiel* sub *media captivitate Misericordia* Dei fruitur, peccatores ad eam passim remittere nititur, & ex *misericordia* Dei *Templum* illustris modis omnibus describere videtur.

DE MISERICORDIA DEI,

tur. (dd) *Daniel* & alias, & in primis c. IX. 4. 5. *Misericordiam Domini* suis precibus implorat, cum ipse, ceu captivus, illustre *Misericordiae divinae specimen* offerat. (ee) *Hoseas* & nominibus c. I. 6. 8. &c: & dictis, & factis, & aliis modis salutarem de *Misericordia Dei* doctrinam illustrat, cum primis illustrissimus est locus c. XI. 8. 9. (ff) *Joel* c. II. (gg) *Amos* plagarum onus proponit, & ad optimum earum *remedium*, quod est *Dei Misericordia* fere semper manu suos auditores ducit. Conf. c. V. 15. VII 3. 6. (hh) *Obadias* praedicat divinam erga *Judeorum* hostes *justitiam* & *vindictam*, & paternam erga populum suum *misericordiam*, juxta quam *Salvatores* Israelitis mittebat. v. 21. (ii) *Jonas* in ventre certi *Misericordiae* divinae luculentissimum exemplum est, hinc etiam in precibus suis, c. II. 9. ad *misericordiam* confugit, inquit: *Qui custodiunt vanitates frustra, misericordiam suam derelinquunt: Gloss. B. Luth. Werckheiligen/und Heuchler verlassen Ihren Gott/und Christum/umb ihres nichtigen Gottesdienstes willen. Et in Comment. ad h. l. pluribus & clarius id exponit: Im Ebraischen stehet/ die lassen Ihre Barmherzigkeit fahren: Aber weil das in Deutschen lautet/ als rede er von der Menschen Barmherzigkeit/ die sie beweisen sollen / habe ich das Wörtlein (Ihre) aufgelassen/ und schlecht/ Barmherzigkeit gesetzt / das es desto deutlicher wäre. Den Jonas redet von Gottes Barmherzigkeit und Güte/ welche ist unser/ das ist uns angeboten/ verheissen/ und dargelegt / gleich als wenn ich von Christo so sagte: welche Ihren Christum/ oder Ihrem Glauben/ oder Ihr Evangelium lassen fahren &c. so doch der keines unser / sondern alles Gottes allein ist/ der es giebet/ und doch unser heist/ weil es uns ist angeboten und fürgelegt / das wirs nehmen/ und für uns haben sollen &c. Conf. c. IV. 3. (kk) *Micheas* c. VII. 18. Deum maxime ejusque *misericordiam* commendat, quod *Ei nullus sit similis, qui peccatum auferat* &c. & sit *VOLENS misericordiam*, secundum *Osiandr. misericordia delectatur*. (ll) *Nabum* quidem verbotenus ipsam *miseri-*
cordiam nō introducitur, ejus tamen *synonyma* producit, c. I. v. 3. quod *Deus* vid. respectu peccatorum sit *patiens*, v. 7 quod sit *bonus Dominus*, & *confortans in die tribulationis*, &c. quae cum aliis respiciunt *Misericordiam* divinam. (mm) *Hab. III. 2. Domine, cum iratus fueris,**

ra,

EX PSALM. XXXVI. 15.

ris, Misericordia recordaberis. (nn) Zephanias, post plagas Gentibus denunciatas, c. I. etiam c. II. Gentibus, ex misericordia Dei, propter consolationem Judaeorum, & divinam erga persecutores & interfectores ipsorum ultionem producit, & c. III. misericordissimam Messiae, & Evangelii promissionem adducit. (oo) Haggaeus Misericordiae divinae verus internuncius est, dum ad adificationem Templi Judaeos excitat, misericordissimam Dei praesentiam, & adfidentiam Dei, Judaeis annunciat, c. I. 13. ex summa Dei misericordia quoque; proximum Messiae, Desiderii Gentium, adventum, Templi secundi gloriosum statum, praenunciat, & aliis quoque; divinae misericordiae documentis suos auditores confortat, c. II. 5. 10. 7. 8. 10. &c. (pp) Zacharias quoque; multus est in misericordia Dei celebranda: Angelus ipse Dominus, verus, Messias, interrogatus, c. I. 12. Usquequo non misereberis Jerusalem. & aliorum Judaeorum c. I. 12. & statim Dominus respondet verbis emphaticis: Revertar ad Jerusalem in MISERICORDIIS: Domus mea reaedificabitur in ea. ait Dominus Exercituum. Hoc est misericordissimum Dei Patris & Filii, colloquium. Conf. c. II. 14. X. 6. (qq) Malach. 1. 9. Deus per Prophetam praecipit, ut deprecetur vultum ejus, ut misereatur eorum & suscipiat facies ipsorum. Existentiam Misericordiae Divinae pariter ex omnibus N. T. libris deducere possemus, sed illud angustia chartarum non admittit, alii sic occasione sunt illa reservanda.

5. Interna quod attinet Existentiae Divinae Documenta. haec Oraculum nostrum evidenter satis offert, quae tamen in classes contrahere cogimur, cum numerus Librorum V. T. spacium justo majus occupasse videatur. Probamus igitur Misericordiam divinam, (1) ex titulis concretis, quia Deus dicitur רַחֵם, quod proprium misericordiae dicitur elogium, & רַחֲמֵי, quod itidem ad eandem respicit, licet paulo sit latius, (2) ex titulis abstractis, quales sunt רַחֲמֵי, רַחֲמֵי, quae Spiritus S. saepius in Sacris literis Vet. T. conjungit in Nov. Test. dicitur Gratia & Veritas, Job. I. 14. 17. vel Gratia in Veritate, Coloss. I. 6. (3) ex titulis conjunctis, quorum iterum vel duo, vel tres, introducuntur רַחֲמֵי, רַחֲמֵי, רַחֲמֵי & רַחֲמֵי רַחֲמֵי longitudo narium, vel longanimis, patiens, multa misericordiae multitudo veritatis.

6. Progredimur nunc ad Divinae Misericordiae Rationem Essendi, quam in Eminentium Causarum analogia rursus meditabimur, quia planissimam, plenissimam, & ordinatissimam, viam nobis in Spi-

ritus

DE MISERICORDIA DEI,

pitus S. verbis paratam conspicimus. Sic igitur juxta textum notamus
I. Eminentem Rationem Efficientis, Tu Domine Deus. II. Eminentem
Rationem Formalem, Misericors, םיחור. III. Eminentem Rationem Ma-
terialis, quod sit ךיחור, misericors, patiens, & multæ misericordiæ.
IV. Eminentem Rationem finalis, & fidus, ac verax, vel multæ veritatis.

7. *Eminens Efficientis Ratio nobis indicatur (1) per copulam*
Vau, quæ, secundum Vulgatum, copulativè redditur, sed juxta B. Lu-
tberum, & alios rectius adversative transfertur, quia non tantum
antea David, sed etiam in proxime precedentibus verbis v. 14. de suis
hostibus conquestus fuerat, tum quod superbi super ipsum insurre-
xerint; tum quod Synagoga Potentum, vel Cætus grassatorum, ani-
mam ejus quæriverit; tum quod nullum ad Deum respectum habue-
rint, nec eum in conspectu suo proposuerint: sed nunc ad miseri-
cordissimum Deum, tanquam ad tutissimum asylum, mox se recipere
conatur, ut Deus eidem effective consilium & auxilium, ac liberatio-
nis beneficium præstet. (2) per pronomem Atba, Tu, Tu malis resistis,
Tu per Misericordiam tuam afflictos respicis, Tu, Deo misericordissi-
me, tuos protegis, atq; defendis, quæ cum aliis vere sunt efficientia.
(3) per Nomina propria, tum Adonai, tum El, quæ vere sunt Activa,
cum Adonai fundamentum activum, El potentiam activam inferat.
(4) per nomina tum concreta, tum abstracta, quæ meram activitatem
causalem important, imprimis autem in relatione reliquarum cau-
sarum prima verba Causam Efficientem designant.

8. *Vox םיחור non obscurius indicare videtur, quod sit (1) Cau-*
sa verissima, quæ tot documenta veritatis secum trahit. (2) eviden-
tissima, quæ digitis quasi fidei monstrari potest, sicut nervus hujus
Pronominis ostendit. (3) presentissima, quam immediate nobiscum
habemus, sicut Ego, & Tu, suo modo præsentiam proximam inferre
videntur. (4) conjunctissima, dum Ego, & Tu, proxime connexa. (5)
familiarissima, quia David familiarissime Deum alloquitur: Tu,
cum hic Tu sit optimus, & certissimus in rebus incertis amicus. (6)
paratissima, Tu, scilicet semper es Misericors, & miserator &c.

9. *In ipsis Nominibus Efficientis Causæ notamus, (1) Conditio-*
nem, ita dicuntur ambo Nomina Propria DEI, cum & Adonai sit No-
men Deo Proprium, & El, quoq; singulare, positum absolute, revera
tale

EX PSALM XXCVI. 15.

tale sit. Hoc multa movere posset, quod *ob afflictionum magnitudinem, ob periculorum multitudinem, ob pressurarum arduum, ob precū ardorem & habitudinem, devotionis rectitudinem, fidei plenitudinem, &c.* non suffecerit unum allegasse titulum Dei, sed *ob ponderis majoris infallibilitatem, ob efficaciam precum penetrabilitatem, ob perceptionis facilitatem, ob exauditionis felicitatem, &c.* sit etiam alter adjectus. (2) *relationem*, sic alter titulus est *personalis & pluralis, Adonai*, qui Tres personas Deitatis affert, alter vero dicitur *Essentialis, & singularis, nim. El*, qui *divinam Essentiam* confert. Hæc satis necessarias, & utiles declarationes subinferrent, si pluribus illa persequi vellemus (3) *plenitudinem*, quia sic *Deus Unus* in *Essentia, Trinus* in personis, dicitur *Misericordia Principium, vel Origo*, Deus totus, non tantum quoad *Unam Essentiam*, sed etiam quoad *tergeminam subsistentiam*. (4) *Ordinem*, qui maxime *notabilis* est, dum non *Essentiale*, sed *personale* nomen præmittitur, adeoque *Spiritus sanctus* non ordine *naturæ*, sed *doctrina* progreditur, idque fit (a) *ratione Dei*, quia *persona Deitatis* miseris propiores esse videntur, quam ipsamet *Essentia*, vel etiam evidentiores esse dicuntur, dum *cor misericors Patri, Verbum, aut Os, misericors Filio, misericors opus, vel negotium* Spiritui succurrenti, vel agenti, aut operanti, peculiariter appropriatur. (b) *ratione objecti*, quia hic agitur de *Misericordia Dei*, quæ, sicut jam monitum, magis in *Personis* elucet, quam in *Essentia*; vel etiam in *persona Creatoris, Redemptoris, & Sanctificatoris* patet. (c) *ratione subiecti*, quod est *homo miser*, qui satis anxie *misericordiam* divinam in angustiis desiderat; adeoque *non velle misericordissimum Patris, non posse Filii*, propter meritum sufficientissimum, *non facere, vel fiducialiter applicare, Spiritus S. suis confidentibus* suspiriis respicit, sed sic prius *personas*, quam *essentiam Dei* suis precibus attendit. (d) *ratione verbi*, quia Deus in verbo suo prius *Trinitatem personarum* in *Elohim Nomine, Gen. I.* quam *Unitatem Essentialem* in nomine *Jehova, cap. II. 4. seqq.* patefecit. (e) *ratione loquendi modi*, quia *Spiritus sanctus* in *conjunctione Nominum Propriorum* certum & affectum, & delectum, & effectum, adhibere videtur. Hæc equidem *mysteria* sufficienter penetrare, vel explicare non valemus, diligenter tamen observare debemus, quod studiose

EX PSALM. XXXVI. 15.

tum, quod *Essentiam* quasi potentem, vel *Potentiam Essentialem*, importat. (1) quia *miserericordia* hæc DEI non est *nuda*, sed *prepotens*, & *valida*, non tantum *affectiva*, quæ solum Deum afficiat, sed *effectiva*, quæ simul omne nobis auxilium efficiat. (2) quia nihil magis in *miserericordia* necessarium videtur, quam dum *misereri* vult, etiam *miseriæ subvenire*, miserisq; *succurrere* virtute sua possit. (3) quia sic nomen *El* hoc loco non modo *miserericordia divina* naturam explicat, sed etiam firmam *fiduciam*, certam *παρρησίαν* & *πληγὴ Θεοῦ* ac omne *solatium* in cordibus nostris generat, dum *Miserericordiam* in *Potentia* DEI, vel *DEI potentiam* in *Miserericordia*, fundatam nobis exhibet, & exponit.

12. (2) *Ἐπισηματικῶς*, quia tum *conjunctim* ad tres personas, *Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum*, respicit, dum hunc *El misericordem* *יְיָ* vocat, quam vocem hæc ratione breviter explicabimus, (1) quoad *ortum*; sic dicitur ab *יְיָ* *fundamentum*, quia nostrum omnium *fundamentum* est *Deus Pater, Deus Filius, & Deus Spiritus Sanctus*, sicut propterea *Synonymum* hujus *Adonai*, vid. *Elobim*, primum, & tantum, in *hexaemero Creationis* adhibetur, ad *S.S. Trinitatē* respectus habetur, & sic *Elobim Dicens*, vel *Pater, Elobim Faciens*, *Filius*, ac *Elobim Videns*, *Spiritus Sanctus*, sic *Creationis* omnis, in primis *nostræ*, tum *principium*, tum *fundamentum* exhibetur, ut sæpius in eodem capite *Trinitas* hæc, & ipsum *Nomen Elobim* tricies, & bis iteretur. (2) Quoad *statum*, sic quoad *formalem statum* dicitur *numeri pluralis*: *pluralitas* autem *Deitatis* definita, vera dicitur *Trinitas*. Sic dicitur *Adonai* in *El*, *Pluralis* in *singulari*, *Trinus* in *uno*, juxta *Fidem Catholicam Israelitarum*, *Deut. VI. 4.* & *Christianorum I. Job. V. 7.* & communem *Ecclesiæ Confessionem orthodoxam*, in *Athanasiano Symbolo* traditam: *Catholica Fides hæc est, ut Unum Deum in Trinitate, & TRINITATEM in unitate veneremur.* (3) Quoad *sensum*, quia nomen hoc *Adonai* significat h. l. *Tres Personas, Patrem, Filium, & Spiritum S.* tum quia nec *plures*, nec *pauciores* personæ sunt in *Deitate*; tum quia cum *El*, *essentially nomine* copulatur, *commutatür*, & *adæqvatur*; tum quia non tantum ad *Essentiam*, sed etiam ad *sequentia propria*, vox *Adonai* refertur, imò

B 2 suo

DE MISERICORDIA DEI,

suo modo ad *Gratia*, & *fidelitatis* verba, seu *promissa*, & *adopens*, vel *effecta*, respicit, quoad *ultimū comm*; ade his autem nulla *divinarum personarum* excludi potest: omnis igitur *Deitatis persona*, hic in *Adonai* subintelligi debet. (4) Sic quoad hunc *adequatum respectum* etiam omnes *tres Deitatis personas* significat & importat. (5) Quoad *positum*, sic ante Nomen *El* ponitur *Adonai*, quo luculenter ostenditur, quod *Misericordia divina* magis per *Trinitatem personarum*, quam per *Unitatem Essentialem* nobis innotescat.

13. *Distinctim* quoque non desunt indicia, quod *Misericordia divina* hic per *Psalmem* ad *singulas personas Deitatis* referatur. (1) quia *conjuncta* notatio semper *distinctas personas* includit. (2) quia *Adonai* primo loco ponitur, adeoque peculiare quid innuitur, cum *ordinarie* requiratur *El* ante nomen *Adonai*, sicut *Essentia* præsупponitur à *Subsistentia*. (3) quia non inconvenienter *tria sequentia predicata distincte*, sicut & *ordinate*, satis etiam *accurate*, juxta textum, & *materiae substratae respectum*, ad *tres Deitatis distinctas personas* referuntur. Nam primū דן ad *Patrem*, quia descendit hoc *Epitheton* à דן *uterus, viscera, matrix*, quam etiam quidam *piam matrem* appellant, (distinctam ab ea, quæ tribuitur alias *cerebro*), vel à *rad.* דן *misereri, amare, diligere, misericordiam vehementer affici*, ita quidem, ut כח רחמי , seu *cuncta misericordia viscera commoveantur*, quia ratione respectus habetur ad *Patrem*, cujus *Cor* præ *miseri-*
cordiarum multitudine, seu *commotione*, frangitur, vel rumpitur, sicut *mustū*, seu *vinum novum, utres, & vasa* rumpit *Jerem. XXXI. 20.* Conf. *Hos. XI. 8.* Secundum דן refertur ad *Filium*, quod significat talem *miseriordem*, qui sit *gratiosus, beneficus &c.* sicut *Filius* ita coram *Patre* *gratiosus, & dilectus* est, *Matt. III. 17.* ut nos omnes in eodem *sumus gratiosi, vel dilecti*, *Deus Pater* $\text{יְהוָה אֱלֹהֵינוּ הוֹדוּתוֹ עִלְיָנוּ וְרַחֲמָיו עִלְיָנוּ}$, in *Illo Dilecto*, vel in *Illo Gratioso*. Tertium, דן *longus, varius*, certè non incommode refertur ad *Spiritum Sanctum*, qui *longanimis est, humanus & benignus*, *Sap. VII. 23.* *Spiritus amoris & gratia, nullius, vel tardioris iræ*, qui propterea *columbinam formam* amavit, & in eadem in *baptismo Christi* solenniter apparuit, *Matt. III. 16.* unde tanquam *Spiritus nares* respicit, & *primus* quoque *nares*, primum in *sacris literis* introductas, respicere voluit, dum *Gen. II. 7.* in *nares* אֵדָם *Adamo* *Spiritus vitarum* inspirare voluit.

EX PSALM. XXCVI. 15.

14. (3) ἰδιωματικῶς, per certam *appropriationem*, sic hæc *Misericordia* refertur peculiariter ad *Deum Patrem*, qui dicitur *תּוֹנֵי חַסְדֵי*, *multa misericordia*, quem titulum *Deus Pater* ab ipso *Deo Filio* primum, tanquam ab *Evangelista summo*, & *Præcone primario*, jam olim accepisse dicitur, *Exod. XXXIV. 5. 6.* ubi, cum descendisset *Dominus* in nube (*DEI Filius*, *Magnus Angelus*, & *Nubis Antesignanus*) ibi magnum illud *Patris præconium* instituit, dum *Patre* transeunte clamavit, tanquam *efficacissimus Intercessor*: *Dominator*, *Domine Deus*, *misericors* & *clomens*, *patiens תּוֹנֵי חַסְדֵי*, & *multa miserationis ac veritatis*. &c: Hic enim est *תּוֹנֵי חַסְדֵי* *verus Magister Misericordiarum*, *ὁ πατήρ τῶν οὐρανῶν*, *II. Cor. I. 3.* *Pater omnium misericordiarum*, qui meras *misericordias*, instar *dilectissimarum Filiarum*, parturit, *ὁ θεὸς πάσης χάριτος*, *Deus Omnis gratia I. Pet. V. 10.* Est igitur *Pater Misericordiarum*, dum omnes *misericordias*, instar *Patris*, gignit, instar *Matris Esa XLIX. 14.* parturit, à priori, *paternis & maternis* suis affectibus: Est *Doctor*, & *Magister Misericordiarum*, dum respectu *nostri*, à *formali*, tales *misericordias* nobis *verbo gratia* proponit, & *aperit*, nos illas *docet*, & de *veritate*, *quantitate*, *qualitate*, *activitate*, &c: earum fideliter per *verbum* erudit, & *fidem* ipsam erga tales, & tantas *misericordias* fideliter in *cordibus nostris* accendit. Est *Dator* & *Dispensator omnis misericordie*, quando vocatur *Deus Omnis Gratia*, qui nobis *efficaciter a posteriori* per *fidem* suas *misericordias* applicat, nos ad omnia *beneficia misericordiarum* *instaurat*, *corfortat*, *roborat*, & *fundat I. Pet. V. 10.* Neq; tamen *conjunctim* saltem ad *Patrem* hic *Titulus* in *sacris* accommodatur, sed ad eundem etiam *distinctim* accommodatur, quia *Messias* ipse vocat suum *Patrem תּוֹנֵי חַסְדֵי* *Deum Veritatis Psal. XXXI 6.* & alias dicitur *תּוֹנֵי חַסְדֵי* *Num. XIV. 18.* *Joel. II. 13.* *Jon. IV. 2.* *Luth.* Von grosser Güte / quæ tantū *Patris* dici consuevit erga *liberos*, und *Treue* / quæ pariter est *Patris*, erga *suos liberos*, ut major apud alios esse nequeat. Neq; tamen hic *Titulus* exclusive *Patri* sic competit, quasi *Filius* non sit *תּוֹנֵי חַסְדֵי*; nam hic *titulus* nihil aliud infert, quam quod dicitur de *Jesulo*, quod sit *plenus gratia & veritatis*,

B 3

Heo

DE MISERICORDIA DEI,

Magister & Gratiarum & Veritatum, unde sedens in equo albo vocatur πιστός καὶ ἀληθινός, Fidelis, & Verax, Treu und Warhafftig: & de Spiritui Sancto pariter illud multis modis ostendere possemus, cum sit Spiritus Gratia, Zach. XII. 10. & Veritatis, Joh. XIV. 16. 26. c. XV. 26. c. XVI. 13. &c: qui meras spirat Grantias, & meras spirat Veritates, dum nos ducit in omnem veritatem d. l.

15. *Hæc de Principio, tanquam Efficientis Ratione, quod attinet Rationem Materialem, nulla deficit hic Materialium Differentiarum Quoad Materiam ex qua cumulantur hic Epitheta, & sic suo modo, si non realia, tamen formalia puncta nobis monstrantur, quæ partiales relationes secum ferunt, & totalem Misericordiam quasi constituunt. Nos hic saltem elegantem gradationem distinctorum respectuum annotabimus, & à partialibus conceptibus, & respectibus, ad totalem Misericordiam statum progrediemur. Nam primum introducitur Epitheton רחום, quod notat respectum à priori, quando primus Misericordiae, vel affectus, vel impetus, hac voce designatur ab intra, respectu cordis, viscerum teneriorum &c: & sic primus motus, vel initialis actus indicatur: post adducitur Epitheton רחוק, quod non tantum misericordem affectum, sed gratiosum voluntatis actum atque propositum, ac ad beneficum effectum transire videtur, quod in primis divinæ Misericordiae naturam, & formale describit, vel exprimit, quæ non modo bene vult, sed etiam facit: tertium רחוקים רחוקים à posteriori multa longanimitate tolerat patienter infirmitates, & aberrationes miserorum. Hæc omnia totam Dei Misericordiam inferre, vel à priori, à formali & à posteriori constituere dicuntur.*

16. *Materia in qua Misericordia dicitur Subjectum, quod in primis notatur per רחוק, Tu, quia sic digitis quasi Subjectum ostenditur, & implicite per omnia concretiva, quæ subjectum involvunt, ostenditur. Subjectum autem itidem Deus Trinus est, El, quoad Essentiam, Adonai, quoad Trinam Subsistentiam. Conf. ea, quæ de Principio superius dicta sunt.*

17. *Materia circa quam, vel objectum, est vel personale, nim. Peccator, & Crucianus Miser, quod in hoc versiculo quidem*

non

EX PSALM. XXCVI. 15.

non exprimitur, sed per ipsum loquentem, atq; precantem Davidem adducitur, quia *Misericordiam faciens*, & *Misericordis beneficia recipiens*, ceu *relata*, se mutuo ponunt, & tollunt, hinc in *praced.* & *seqq.* in omnibus fere *commatibus* producitur: *Miserere mei Domine v. 5. Misericordia tua magna super me v. 13. Respi- se in me, miserere mei &c. v. 16.* Vel *reale*, quod dicitur *Miseria Cruciani*, quæ pariter in omnibus *versiculis* vel *explicite*, vel *implicite* proponitur.

18. Sequitur nunc *Ratio Formalis Divina Misericordia*, quæ nobis accurate quidem per *Spiritum Sanctum* introducitur, sed à nobis propter nostram, tum *ignorantiam*, tum *impotentiam*, non intelligitur. Siftitur enim nobis (1) quoad fieri, per רחום, quomodo videl. *Misericordia divina*, quoad fieri, per *internam affectionem*, per *affectionis sincera commotionem*, per *commotam commiserationem*, in *Dei visceribus* ortum sumat, & instar *ignis ardeat Hos. XI. 8.* (2) quoad *Esse*, per רחמי, quod *affectum* quasi convertat in *actum*, videlicet (a) *mentis*, quoad *gratiosas cogitationes*, quia per & propter *misericordiam suam*, Deus non *mala*, sed *bona*, de nobis *cogitat*, & *meras gratiosas* in mente sua vel *inclinaciones*, vel *intentiones* agit (b) *Voluntatis*, dum sua *benevolentia* nos *prosequitur*, suæq; *voluntatis beneplacitis* tantum *bona de nobis*, nostraq; *Salute*, desiderat. (c) *Libertatis*, & *liberrime*, vereq; *sapientis activitatis*, quia juxta suam *voluntatem* de nobis *miseri bona decernit*, firmiterq; *satis decretis gratiosis* constituit. (3) Quoad *operari*, per רחמיך אפי' אדירא, quia *longus naribus* est, *patiens*, & *tardus ad iram*, & *miseris peccatoribus* neutiqvam *statim inicitur*, sed *veniam*, & *peccatorum remissionem*, *gratuitis promissionib9*, in *quodtidianis penitentialibus concionibus*, offert, & affert.

19. Deniq; *rationem Finalis Causæ* subjicimus, respectu cuius dicitur רב חסד ורחמים, *multa benignitatis*, & *fidelitatis*, quæ verba notatu dignissima sunt, cum *sensu plenissima* dicantur. Multa quidem hic allegare possemus ex *Gen. XLVII. 29. Jos. 11. 14. 11. Sam. 11. 6. &c.* longe plura ex *Exod. XXXIV. 6.*
Ps.

DE MISERICORDIA DEI, EX PSALM. XXXVI. 15.

Ps. XXV. 10. &c: nam in prioribus de hominibus, sed in casibus gravissimis; in posterioribus de Deo glorioso legitur, & maximæ sapientia non tantum, sed etiam edificationis, & consolationis, pondera præ se ferre videtur: hac vice, quia circa finem versamur, *Utilitates* attendimus quæ describuntur hic (1) ratione *quidditatis*, quod sint *חסד*, sensu quoq; *collectivo*, meræ *חסדים*, *Gen. XXXII. 20. Minor sum*, dicit Jacob, cunctis miserationibus, vel beneficiis, ex misericordia profectis, & *veritate tua, quam explevisti servo tuo*: meræ sunt hæ *bonitates*, meræ *benignitates*. &c: (2) ratione *quantitatis*, quam ostendit nomen *כח*, quo significatur & *magnitudo* & *multitudo* *חסדים*, cum hac *magnitudine divina* non possit esse *major*, nec hac *multitudine* possit esse *copiosior* & *numerostior*. (3) ratione *qualitatis*, quia sunt meræ *fidelitates* & *veritates* in divinis consiliis, in divinis decretis, in divinis verbis, in divinis promissis, in divinis operibus fundatæ.

20. Addimus paucis *Eminentiam Divinæ Misericordiæ*, quæ dicitur (1) *manifestissima*, *חנה* Tu, *Misericors*, Deo in speculis misericordiæ digitis quasi notari potes. (2) *divinissima*, quia *על* El est, & *אדנאי* Adonai. (3) *Profundissima*, quia divini cordis est, *Essentia* divinæ, *Triumq;* personarum Deitatis. (4) *Copiosissima*, quia satis verborum Spiritus Sanctus invenire nequit, quibus *misericiam* hanc divinam describere possit. (5) *Potentissima*, quia Dei potentis & omnipotentis est, qui *אל* El dicitur. (6) *Verissima* quia non tantum *Vera* misericordia dicitur; sed *אמת* ipsa *Veritas*. (7) *fidelissima* quia nihil nisi *חסד*, mera *fidelitas* & *benegritas* in eadem invenitur. (8) *Purissima*, ubi nihil est *narium*, nihil *iræ*, penes Deum *miseriordisimum*. (9) *Plenissima*, tum ab *intra*, tum ab *extra*, tum ratione *Dei*, tum ratione *nostri*. &c: (10) *durabilissima*, quia nullo tempore *definita*, sed potius *eterna*, sicut passim prædicatur in Psalmis Davidicis: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia ejus*. (11) *fundatissima*, quia dicitur *ipsum Adonai*, qui nihil aliud est, quam *בסיס* *basis* & *fundamentum*. (12) *Universalissima*, quia neutiqvam ad ullum objectum hic restringitur, sed ad omnia potius, juxta textum præsentem extenditur.